

DIANA PRESTON

ANTONIU ȘI CLEOPATRA

ADEVĂRUL DIN SPATELE CELEI MAI FRUMOASE
POVEȘTI DE DRAGOSTE DIN LUMEA ANTICĂ

Traducere din limba engleză și note de Mirela Popescu
Prefață de Zoe Petre

CORINT
ISTORIE

DIANA PRESTON este un istoric, o scriitoare și o realizatoare de emisiuni de radio, care locuiește la Londra. Printre cele mai recente cărți ale sale se numără: *Wilful Murder: The Sinking of the Lusitania* (ecranizată de BBC TV), *Before the Fall-Out* (propusă pentru Premiul Samuel Johnson) și *A Teardrop on the Cheek of Time*. Ea scrie împreună cu soțul ei, istoricul Michael Preston.

Redactare: Iris Manuela Gâtlan-Anghel, Alina Sârbu, Nicolae Bădașcu

Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: *Cleopatra și Cezar*, tablou de Jean-Léon Gérôme.

DIANA PRESTON

Cleopatra and Antony: The True Story of the Ancient World's Greatest Love Affair

© Preston Writing Partnership 2008

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8623-48-1

PRESTON, DIANA

Antoniou și Cleopatra : adevărul din spatele celei mai frumoase povești de dragoste din lumea antică / Diana Preston;

trad. și note: Mirela Popescu;

pref.: Zoe Petre. - București: Corint Books, 2015

Bibliogr.

Index

Glosar

ISBN 978-606-8623-48-1

I. Popescu, Mirela (trad.)

II. Petre, Zoe (pref.)

94(32)''-00'' Cleopatra

94(37)''-00'' Antonius, M.

Prefață

Cartea pe care cititorul o are azi în față nu este doar o rela-tare alertă și sensibilă a unei mari iubiri, ci o evocare captivantă a pasiunilor care au dominat câteva personaje ilustre ale sfârșitului Republicii Romane – Cezar, Pompei, Marc Antoniu și mai ales regina Egiptului, Cleopatra. Într-un cumul de sentimente dintre cele mai puternice, toți actorii acestei drame sunt stăpâniți în ega-lă măsură de rațiunea rece, nu o dată cinică, oricum necruțătoare, a politicului exacerbât și de un ocean de pasiuni însumate într-o mare iubire.

Marele merit al cărții este, desigur, acela de a regândi istoria crizei și sfârșitului republicii, de la Primul Triumvirat la triumful final al lui Octavian, prin prisma unor biografii care se întâlnesc și se înfruntă, ceea ce îi redă culorile violente și interesul pasi-onant pe care orice carte de istorie cu adevărat bună trebuie să-l suscite. Mai mult însă, printr-o inversare semnificativă a terme-nilor tradiționali, autoarea ne invită să reflectăm la destinul re-ginei Cleopatra ca personaj central al acestor evenimente. Fără să fie cu totul inedită în ansamblul producției literare și istorice referitoare la șirul de războaie civile care au marcat tranziția de la republică la imperiu, această alegere – consonantă și cu perspec-tivele înnoitoare ale unei istorii la feminin, dar și, lucru esențial, cu realitatea istorică a perioadei evocate – devine o istorie, nu a lui Antoniu și a Cleopatrei, cum voia încă Shakespeare, ci a Cleopatrei și a lui Antoniu: o lectură modernă și incitantă a fap-telor, care arată clar că, în cariera lui Marc Antoniu, poate și mai mult decât în cea a lui Cezar, Cleopatra e departe de a fi un *deu-teragonist*. Regina Cleopatra a Egiptului nu a fost niciodată o mică

și iscusită închinătoare la pisicile sacre, cum o descrie Bernard Shaw, și nicio Elizabeth Taylor *avant la lettre* a Antichității, o mult prea feminină și exotică amantă, cum ne-o înfățișează filmele pe ecran panoramic. Cu atât mai puțin a fost demonul seducător pe care istoricii romani ni-l dezvăluie drept cauză a tuturor relelor.

Izvoarele scrise sunt abundente, dar greu de acceptat, din pricina caracterului de propagandă politică al atestărilor contemporane cu războiul între Octavian și Marc Antoniu. Plutarh, Dio Cassius și Appian urmează propaganda oficială din anii 30 î.Hr. de la Roma, care îl înfățișa pe Antoniu orbit de vraja magicienei din Egipt. Efortul lui Octavian de a înfățișa acest ultim episod al războaielor civile drept un război între Roma și Egipt, mai mult, între Occidentul fidel unei tradiții romane generice și Orientul corupător și corupt, un război „banal” pentru Roma și imperiul acesteia, încheiat cu un triumf și cu anexarea unor noi teritorii, este dovada unei ingenioase campanii de propagandă politică, nu o probă a exotismului Cleopatrei. În testamentul său politic, primul împărat al Romei avea să consemneze, sec, doar că a adăugat Egiptul la teritoriile imperiului. El, care exercitase vreme de zece ani magistratura excepțională de triumvir *ad rem publicam restituendam*, „pentru refacerea statului roman”, nu putea să apară în ochii contemporanilor ca învingător într-un război fratricid. Iată de ce la Roma se acumulau zvonurile și dovezile, mai mult sau mai puțin adevărate, ale exotismului incarnat de Egipt, care travestea lupta crâncenă pentru supremație de la Roma într-o nobilă bătălie contra alterității barbare. Cum avea să scrie Horațiu a doua zi după victoria lui Octavian: „regina pregătea nebuneasca distrugere a Capitoliului și funeraliile imperiului însuși”, (*Capitolio/ regina dementis ruinas/ funus et imperio parabat*).

În elanul anticolonialist al unor lucrări recente, cum este, de exemplu, cartea publicată în 2009 de Sally-Ann Ashton, *Cleopatra and Egypt*, pornind de la faptul că regina vorbea egipteana, se încearcă – fără prea mare succes, dar intenția este semnificativă – să se sugereze că ea ar fi fost *Black and Beautiful* („neagră și frumoasă”),

sau măcar mulțră, și că ar fi vrut „să fie văzută ca egipteană, neglijând moștenirea greacă în favoarea tradiției locale egiptene”. Această aserțiune poate fi acceptată doar în sensul în care, obligată să lupte împotriva unei perpetue amenințări din partea competitorilor ei pentru tronul Egiptului lagid, competitori în fruntea cărora se afla sora sa Arsinoe, Cleopatra are inteligența de a se adresa, în termenii culturii elene, elitei dominante din Alexandria și, în termenii unei propagande de tradiție egipteană, supușilor ei majoritari și adesea uitați de predecesori.

Iată cum evocă Plutarh singularitatea și caracterul excepțional al competențelor lingvistice multiple ale reginei: în biografia pe care i-o consacră lui Marc Antoniu, 27.3 și urm.: „Avea o dulceață în modulațiile vocii, iar limba ei, ca un instrument cu numeroase corzi, putea să treacă fără ezitare de la un idiom la altul după voia ei, așa încât în discuțiile pe care le purta cu feluriți barbari rareori avea nevoie de interpret, ci, dimpotrivă, le răspundea cel mai adesea singură și fără vreun ajutor, fie că erau etiopieni, troglodiți, evrei, arabi, sirieni, mezi sau parți. Mai mult, se spunea că știa felul de a vorbi al multor altor neamuri, cu toate că, înainte ei, regii Egiptului nu se străduiseră niciodată să învețe limba locului și unii dintre ei uitaseră chiar dialectul macedonean.”

Plutarh are dreptate să evoce această excepțională disponibilitate a reginei ca pe o formă de seducție – nu erotică, ci politică. În intenția ei de restaurare a autonomiei și importanței Egiptului în lumea Mediteranei orientale, Cleopatra folosește cu abilitate toate armele, de la cultul regal la legăturile amoroase cu generalii romani biruitori. Principalul instrument în acest sens este identificarea sistematică a reginei cu zeița Isis, atât în emisiunile monetare care o înfățișează ca „noua zeiță”, cu atributele tradiționale ale acesteia, cât și în cultul regal care îi este dedicat.

La Roma, propaganda lui Octavian o înfățișa sistematic pe Cleopatra ca plănuiind un antiimperiu, o monarhie universală de tip elenistic, dar studiul obiectiv al acțiunilor ei se opune acestei exagerări, sugerând că principala preocupare a reginei a fost mereu cea

de a restaura importanța Egiptului în lumea Mediteranei orientale, pentru a-și asigura pe această cale nu doar puterea, ci și succesiunea, pe care o rezerva fiului ei și al lui C. Iulius Cezar, Cesarion.

În condițiile în care Mediterana devenise *Mare Nostrum*, un lac roman, regina știa prea bine că nu poate să-și realizeze planul decât luând partea unuia dintre competitorii romani pentru putere în dauna celuilalt. Cândva, nu avusese de ales și devenise aliata lui Cezar contra lui Pompei; nici acum nu avea de ales, căci Octavian, fiul adoptiv și urmașul lui Cezar, nu ar fi ezitat să elimine un concurent de calibrul unui fiu natural al dictatorului asasinat.

Când Antoniu – independent de propaganda Cleopatrei – sosește la Efes ca încarnare a zeului Dionysos, reluând un model inaugurat de Alexandru cel Mare, care revenise din India ca *neos Dionysos*, Cleopatra înțelege imediat că doar Antoniu îi poate fi util și îl cooptează în proiectul ei. Poate și reciproca e la fel de valabilă, căci Antoniu pozează nu în cuceritor, ci în filoelen, bătând monede care vehiculează o simbolistică din tradiția lui Alexandru cel Mare. Pe scurt, în limbajul cultelor sincretice, Cleopatra se arată drept Afrodita-Isis, *paredra* lui Antoniu-Bacchus. E de amintit poate că Afrodita era numele grec al zeiței Venus, din care ginta Iulia îndeobște, și Cezar în special, pretindeau că descind prin Ascanius-Iulus, fiul eroului troian Aeneas. Iar când Octavian a întreprins primele demersuri de divinizare a părintelui său, statutul său de *Divi filius*, „fiul zeului însuși”, devine corolarul acestei retorici a mitului ca instrument politic.

Rezultă convingător din modul în care Diana Preston ne-o înfățișează pe regină că pasiunile pe care ea le-a suscitau au avut mereu puterea drept componentă esențială. Că e vorba de puterea materială, de aurul, pietrele prețioase, veșmintele somptuoase și de disponibilitatea aparent infinită a Cleopatrei de a le dărui sau de a le distruge deliberat, tocmai ca semn al nesfârșitei bogății pe care o putea oferi cui îi era prieten, sau de subtila și inteligenta ei capacitate de a construi relații cu persoane sau cu state întregi; în fine, dar nu în ultimul rând, de autoritatea de necontestat pe

care încă de foarte tânără a știut să o dobândească și să o exercite: orice am examina, este clar că farmecul incontestabil al reginei s-a situat mereu în punctul în care, cum știau s-o spună prea bine vechile mituri, Afrodita devenea amanta zeului Ares.

În carte, aura irezistibilă a pasiunii nu poate fi trecută cu vederea, dar evocarea este măsurată și situată mereu într-un context istoric mai larg. Poate că un demers mai analitic ar fi găsit răgazul unei discuții referitoare la modul în care, în epocă, putea fi trăită sau recepționată o legătură de o asemenea durată, fiindcă, măcar de la contribuțiile lui Michel Foucault¹, suntem tot mai atenți la specificitatea istorică a pasiunilor și sentimentelor. Or, într-o lume în care iubirile erau, prin excelență, pasiuni efemere și fragile, legăturile îndelungate, mai ales heterosexuale, nu aparțineau categoriei erosului, ci, mai degrabă, celei a căsătoriei tradiționale: faimosul jurământ al soției romane exemplare, *ubi tu Gaius ego Gaia* („unde vei fi tu, Gaius, voi fi și eu, Gaia”) sau povestirile despre morțile edificatoare ale văduvelor neconsolate ar putea fi evocate fără efort în cazul celor două legături dominante din existența Cleopatrei. Să ne gândim doar că această mult hulită „curtezană a Orientului” a avut trei copii cu amantii ei și s-a îngrijit cu tenacitate să le asigure un statut regal, ceea ce, la Roma, a înțețit ura și teama față de acțiunile ei.

Autoarea acestei agreabile cărți s-a specializat în timpul studiilor la Oxford în istorie modernă și a lucrat mai multă vreme ca jurnalist independent, colaborând la publicații de vârf, britanice și americane, precum și la posturi de televiziune – BBC sau Canadian Broadcasting Corporation. S-a decis apoi să se consacre literaturii de caracter istoric, publicând, începând din 1995, un număr important de volume de mare succes, despre corsari și exploratori, despre Lusitania și Marie Curie. Volumul de față este primul cu subiect antic și poate de aceea o lectură mai severă, ca să nu spun pedantă, îi poate sugera câteva corecții.

¹ M. Foucault, *Istoria sexualității*, I (1976), Editura Univers, București, 2005.

Despre Ptolemeu, aflăm că era „un văr îndepărtat al lui Alexandru, care îndeplinea și funcția de degustător la curtea sa, și a reușit să pună mâna pe Egipt”. Adevărul este că Ptolemaios al lui Lagos era un nobil macedonean purtând titlul aulic de „rudă a regelui”; era un general faimos, iar funcția de degustător era, desigur, tot un titlu onorific, cum era paharnicul la curțile voievozilor. Ptolemaios se numără printre generalii cărora Alexandru, pe patul de moarte, le-a încredințat imperiul său, *diadohii*, și alege să conducă satrapia Egiptului, al cărui *basileus* avea apoi să se proclame.

Nu putem deosebi un nume adevărat și un altul mai puțin adevărat al lui Octavian; născut Gaius Octavius, el este apoi adoptat de Cezar și *trebuie* să-și schimbe numele, ca în cazul oricărei adopții, așa devine C. Iuliu Cezar Octavian. Iar scrisoarea Atiei care îi vestea moartea lui Cezar a ajuns la Apollonia, ce-i drept, doar că orașul nu se afla în Macedonia, ci în Illyricum.

Acestea sunt însă detalii care nu impietează asupra esenței. Figura ultimei regine a Egiptului antic și, în efigie, cea a marilor generali care au schimbat soarta lumii se bucură în aceste pagini de o tratare elegantă și atrăgătoare. La sfârșitul lecturii, aș pune totuși o ultimă întrebare, care nu este de erudiție, ci, poate, de psihologie istorică. Cleopatra vorbea șapte limbi, ne spune Plutarh; însă latina nu pare să se fi numărat printre acestea. Desigur, orice aristocrat roman era bilingv, iar Cezar – superlativ astfel, așa că amănții vor fi comunicat fără dificultate în greacă. Totuși, să ai un asemenea har al idiomurilor străine și să nu înveți tocmai limba amănților tăi, tații copiilor tăi – și stăpânitorii lumii?

ZOE PETRE

Mulțumiri

Am scris această carte împreună cu soțul meu, Michael.

Aș vrea să le mulțumesc celor de la London Library, British Library, Bodleian Library și British Museum din Marea Britanie pentru ajutorul extraordinar pe care ni l-au acordat. Aș vrea, de asemenea, să-i mulțumesc, doctorului Martin Weaver pentru că și-a folosit experiența sa în domeniul arheologic al reconstrucției faciale pentru a ne ajuta să creăm o imagine a Cleopatrei din care deducem că regina Egiptului nu arăta așa cum ne închipuisem. Îi sunt recunoscătoare lui Ibrahim Ahmed Metwalli de la Muzeul Național de Istorie Maritimă din Egipt pentru informațiile pe care ni le-a oferit referitoare la excavările marine efectuate recent în portul din Alexandria și la modul în care ele lămuresc cum arăta domeniul regal din acest oraș în perioada Cleopatrei. Adresez, de asemenea, mulțumirile mele personalului Bibliotecii din Alexandria, în special lui Badrya Serry, directorul Muzeului de Antichități al Bibliotecii, și lui Darin Hassan, pentru informațiile referitoare la biblioteca originală din Alexandria și la locul unde s-a aflat cândva. Personalul Muzeului Național din Alexandria ne-a arătat artefacte recuperate din portul din Alexandria. Cercetările noastre din Egipt n-ar fi fost nici pe jumătate atât de plăcute fără sfaturile inestimabile ale ghidului nostru, Mohamed Younis, și fără ajutorul celor de la Voyages Jules Verne, care ne-au permis, asemenea Cleopatrei și lui Cezar, să navigăm pe Nil și să vizităm Alexandria și templele Egiptului de Sus.

Aș vrea să le mulțumesc prietenilor care ne-au oferit ajutorul lor necondiționat, citindu-ne textul necizelat, aflat încă în fază de lucru — Kim Lewison, Neil Munro, Edmund Griffiths, St John și Krystyna Brown.

Mulțumirile mele călduroase se îndreaptă, de asemenea, și spre Marianne Velmans, Michèle David și spre întreaga echipă de la Transworld Publishers, dar și spre agenții mei literari, Bill Hamilton de la A.M. Heath and Co. din Londra și Michael Carlisle de la Inkwell Management din New York.

Prolog

„Au deschis uşile şi au găsit-o pe Cleopatra moartă, întinsă pe un pat de aur şi gătită ca o regină. Din cele două femei, cea numită Eiras îşi dădea sufletul la picioarele ei, iar cealaltă, Charmion, se clătina ameţită şi încerca să aşeze coroana pe capul Cleopatrei. Unul dintre oameni se răsti mânios: «Frumos e asta, Charmion?»; «Tare frumos, răspunse ea; aşa se cade stră-nepoatei atâtor regi.»¹

Aşa descria istoricul antic Plutarh tabloul morţii reginei Egiptului, Cleopatra, care şi-a găsit sfârşitul la treizeci şi nouă de ani într-o zi înăbuşitoare de august a anului 30 î.Hr. Deoarece ajunsese prizoniera lui Octavian, viitorul împărat Augustus, Cleopatra şi-a luat, triumfătoare, destinul în propriile mâini. A preferat să se lase muşcată de un şarpe veninos decât să fie târâtă în lanţuri prin toată Roma ca o pradă de război, spre fala cuceritorului ei. Cu câteva zile în urmă, Marc Antoniu, care fusese iubitul ei vreme de unsprezece ani, i se stinsese în braţe, în urma rănii pe care şi-o provocase, încercând să-şi ia viaţa. Cleopatra şi slujnicele ei l-au transportat cu greutate spre mormântul-fortăreaţă unde se refugiaseră din

¹ Plutarh, *Vieţile paralele ale oamenilor iluștri*, „Viaţa lui Antoniu”, traducere din limba greacă de M. Jakotă, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1938. Toate citatele din lucrarea amintită aparțin acestei ediții, iar în continuare vom cita, așa cum face și autoarea, doar numele părții acestei lucrări din care provine citatul (spre exemplu, *Viața lui Iuliu Cezar* etc.), spre ușurarea lecturii (n. red.).

fața armatelor lui Octavian care străbăteau victorioase străzile largi, umbrite de colonade, ale capitalei Egiptului, Alexandria.

Așa a sfârșit cel mai cunoscut cuplu al lumii antice, un cuplu atât de renumit și astăzi, încât, în 2007, de ziua Sfântului Valentin, atunci când un muzeu din Newcastle a expus publicului larg o monedă cu efiile celor doi îndrăgostiți, a provocat debateri aprinse nu doar în ziarele de specialitate, ci și la radio, la televizor și în tabloide. Într-unul dintre aceste tabloide, regina Egiptului era înfățișată ca „o zgripturoaică urâtă și rea”, iar la radio a fost comparată cu Barbara Streissand. Într-un alt ziar s-a scris că îndrăgostiții din Antichitate ar fi semănat cu vicepremierul lui Tony Blair, John Prescott, și cu secretara acestuia, Margaret Beckett, ale căror fizionomii au constituit la vremea respectivă subiectul multor dispute.¹

De ce Antoniu și Cleopatra dăinuie și astăzi în amintirea oamenilor? Pe de o parte, pentru că, la fel ca Marilyn Monroe, prințesa Diana, John F. Kennedy, lordul Nelson² sau Jimi Hendrix, au murit în culmea gloriei. Ca în celelalte cazuri, Antoniu și Cleopatra au avut parte de o moarte bruscă și violentă, alimentând – ca și în alte situații – teoria conspirației.

Aceasta este doar o parte a poveștii. Cleopatra a fost, poate, una dintre cele mai mari regine ale istoriei antice – ultima dintre descendenții dinastiei macedonene care a guvernat Egiptul

¹ Comentarii preluate din emisiunea *Today* a postului de radio BBC Radio 4 din data de 14 februarie 2007 (aici și în continuare, toate notele neatribuite aparțin autorului).

² Publicația *The Times* a făcut, în anul 1801, o comparație între Antoniu și lordul Nelson, accentuând faptul că amândoi au fost răvășiți de pasiunea pentru o femeie – Cleopatra, în cazul lui Antoniu, și Emma Hamilton, în cazul lordului Nelson: „Eroii și cuceritorii ajung și ei să fie ingenucheați – scria publicația britanică. Marc Antoniu a pornit pe urmele Cleopatrei, pe Nil, când ar fi trebuit să se lupte cu Octavian. Și-a jertfit, astfel, puterea și lauriile victoriei ca să străbată râul Cydnus, alături de Cleopatra, ca Venus de frumoasă și gătită.”

de la moartea lui Alexandru cel Mare. O femeie emancipată într-o lume a bărbaților, care a reușit să-i seducă pe doi dintre cei mai puternici conducători din acele vremuri. Primul a fost Iuliu Cezar, cu treizeci și unu de ani mai mare decât ea, de care s-a îndrăgostit atunci când acesta a ajuns în Alexandria, mergând pe urmele dușmanului său, Pompei. Cezar i-a redat tronul Cleopatrei, zăbovind apoi în Egipt ca să se plimbe pe Nil alături de tânăra sa amantă, pe care o lăsase însărcinată. (Istoricii numesc această călătorie „peregrinarea regală”¹.) Deși era căsătorit de treisprezece ani, Cezar a invitat-o pe Cleopatra să-l însoțească, împreună cu fiul lor, la Roma, spre marea nemulțumire a clasei politice. Mai mult decât atât, Cezar i-a ridicat Cleopatrei o statuie în templul lui Venus, aceasta fiind prima reprezentare umană expusă într-un loc de închinăciune.

După moartea lui Cezar, Cleopatra s-a întors în Egipt, unde – la sfârșitul războiului civil roman – a fost chemată la Tars de Antoniu, unul dintre generalii de încredere ai lui Cezar, care deținea frâiele lumii mediteraneene alături de Octavian, fiul adoptiv al marelui conducător. Stăpânind foarte bine arta punerii în scenă, Cleopatra pornește pe inserat la drum cu o corabie înmiresmată, scăldată în lumina lumânărilor, oferind o imagine de vis, a cărei frumusețe nici măcar condeiful magic al lui Shakespeare n-a reușit s-o redea pe deplin. În scurt timp, Antoniu a căzut în mrejele ei, devenindu-i al doilea iubit celebru.

În ochii Cleopatrei, imaginea lui Antoniu contrasta vădit cu cea pe care i-au conturat-o cronicarii – cea a unui bețiv și a unui afemeiat notoriu, îmbrăcat într-o tunică prea scurtă pentru vârsta lui, care astăzi s-ar duce la sala de fitness și care purta prea multe bijuterii masculine. Având origini umile, Antoniu a ajuns să fie unul dintre cei mai puternici generali și oameni politici din Roma într-o epocă în care era tot mai greu să disociezi o

¹ Suetoniu, *Viața lui Iuliu Cezar*.

funcție de cealaltă. Alături de Cleopatra, a formulat un concept pentru o nouă ordine mondială bipolară, cu centre în Roma și Alexandria. Conform acestui concept, puterea militară și capacitățile administrative ale Romei, susținute de bogăția Egiptului, se împleteau cu societatea și cultura elenistică, în care își afla originile dinastia macedoneană a Cleopatrei. Eșecul suprem al lui Antoniu și al Cleopatrei, deși încărcat de valențe romantice, era inevitabil. În ciuda faptului că balanța victoriei înclina în favoarea lui Octavian, ei au deținut adesea controlul, având, până la sfârșit, adevărate șanse de izbândă.

Imaginea Cleopatrei care îl pune adesea în umbră pe Antoniu este, în mare parte, rezultatul unei intense campanii de propagandă. Inițiatorul acestei campanii negative a fost Octavian, care i-a împroușcat cu noroi chiar din timpul vieții, continuând să facă același lucru și după moartea lor. Drept urmare, anumite aspecte ale vieții și carierei lor au fost distorsionate în mod deliberat. Scopul lui Octavian era unul strict personal. Antoniu și Cleopatra erau ultimii adversari în campania lui de a deveni stăpânul întregii lumi romane. Astfel, era în interesul lui Octavian să știrbească imaginea Cleopatrei, înfățișându-o ca pe o vrăjitoare din Orient care își folosește puterile magice ca să-l distragă pe Antoniu – un roman cu intenții nobile, în ciuda comportamentului său depravat – de la îndatoriile sale, pentru a se putea erija apoi în rolul salvatorului, care se vede nevoit să preia frâiele puterii pentru a-și apăra țara.

Octavian avea o echipă de „propagandiști” care stăpâneau arta răstălmăcirii la fel de bine ca și cei de azi. Mai mult, după ce a ajuns la putere, a distrus 2 000 de documente care nu-i susțineau versiunea asupra evenimentelor întâmplate și a refăcut Cărțile Sibiline¹, în așa fel încât oracolele acestora să-i reflecte

¹ Cărțile Sibiline – culegere de oracole păstrată la Roma, care era consultată ori de câte ori republica era în primejdie (n. tr.).

cât mai bine afirmațiile. În consecință, Cleopatra – o conducătoare charismatică, inteligentă și cultivată, care vorbea șapte limbi și care mult timp a dus o viață de celibat – a devenit simbolul plăcerilor carnale, al frumuseții fatale și al depravării monstruoase, o femeie hotărâtă să aducă pe colinele sacre ale Capitolului din Roma zeitățile-animale din mitologia egipteană, decadența și despotismul lumii barbare.

Propaganda lui Octavian s-a dovedit atât de eficientă, încât – alimentată atât de faptele reale, cât și de imaginația romantică a oamenilor – a dat naștere mitului Cleopatrei și al lui Antoniu, care timp de două milenii a continuat să prindă aripi, să sufere modificări și să ne fascineze fără încetare. La începuturile erei creștine, Cleopatra a devenit o Evă seducătoare pentru un Adam naiv întruchipat de Antoniu.¹ În viziunea lui Chaucer, Cleopatra era o femeie virtuoaasă, statornică și credincioasă iubirii ei pentru care și-a dat și viața. Dante a plasat-o pe Cleopatra cea „desfrânată”² în al doilea cerc al iadului alături de alți păcătoși mistuiți de plăcerile carnale precum regina Didona din Cartagina și Elena din Troia. Shakespeare a creat povestea unei iubiri obsesive, sortite pieirii, îmbrăcându-și personajele – după cum îi era obiceiul – în straiile complexității, umanității și universalității. În concepția victoriană, Cleopatra era o femeie dominatoare, exotică și periculoasă, a cărei viață nu avea nimic în comun cu cea a iubitei lor regine.³

¹ Lucy Hughes-Hallett descrie în cartea sa extraordinară, *Cleopatra – Histories, Dreams and Distortions*, modul în care imaginea Cleopatrei a evoluat de-a lungul timpului.

² Dante, *Infernul*, Cântul V, versul 63.

³ Se spune că aceea care a comparat-o pe regina Victoria cu Cleopatra a fost o doamnă respectabilă din societatea britanică, aflată între două vârste, în timpul unui spectacol de teatru în care Sarah Bernhardt interpreta rolul reginei Egiptului.

În epoca modernă, Cleopatra a devenit marea dragoste a lui Antoniu, femeia pentru care acesta a renunțat la lumea întreagă, lucru care – în concepția romanilor – ar fi fost un viciu de neiertat, dar care – în viziunea contemporană – a căpătat valențe romantice, transformându-se în virtute. Dacă unii au văzut în Cleopatra prototipul feminismului, alții i-au conferit o imagine metaforică, înfățișând-o ca pe o prezență întunecată într-o lume ostilă, dominată de bărbați albi.

Frumusețea ademenitoare a Cleopatrei a constituit întotdeauna un aspect important al mitului. Deși sursele antice susțin în unanimitate faptul că a murit îmbrăcată din cap până în picioare în veșminte regale, artiștii o zăgrăvesc de-a lungul timpului stând dezbrăcată pe un catafalc, în timp ce o viperă, înfățișată ca un simbol falic, își înfige colții în trupul ei lasciv.

Mai presus de toate, Antoniu și Cleopatra – ca și Iuliu Cezar, celălalt iubit al reginei Egiptului și mentorul lui Antoniu – au rămas printre puținele personaje clasice care se află și astăzi pe buzele tuturor. Viața lor constituie subiectul unor opere dramatice extrem de cunoscute. În primii ani ai secolului XX, un profesor universitar din Germania a ajuns la concluzia că există 127 de lucrări dedicate acestui cuplu celebru (77 de piese de teatru, 45 de opere și 5 spectacole de balet) create între 1540 și 1905. De atunci, cel mai mare impact pe care cuplul îl exercită și astăzi asupra imaginației noastre îl datorăm cinematografului. Poate că filmul care a reușit să ne impresioneze cel mai mult este producția lui Wolf Mankiewicz din 1960, avându-i ca protagoniști pe Richard Burton și Elizabeth Taylor. Relația adulterină dintre cei doi actori charismatici, ce se desfășura pe platourile de filmare, părea să oglindească evenimentele de pe ecran. La prima lor întâlnire, Richard Burton tremura ca varga sub imperiul mahmurelii. Interpreții s-au lăsat purtați pe aripile unei pasiuni mistuitoare, care a dat naștere unei relații extraconjugale.

Richard Burton a început să-i cumpere lui Taylor cadouri exotice și scumpe, cum ar fi, de exemplu, un colier cu scarabei din perioada Cleopatrei. Criticii au sugerat că Elizabeth Taylor, la fel ca și Cleopatra, l-a îndepărtat pe Richard Burton de pe scena teatrului clasic, adevărata Romă a talentului său imens, atrăgându-l în mrejele splendorii hollywoodiene. Filmul, al cărui buget a atins cote extravagante, a alimentat și mai mult legenda luxului și al exceselor fără măsură, asociate cu numele lui Antoniu și al Cleopatrei.

Nu este ușor să aflăm care este adevărul din spatele propagandei și mitului, iar răspunsul la această întrebare este, firește, subiectiv. Cele patru surse clasice care descriu viața lui Antoniu și a Cleopatrei le reprezintă operele scrise de Plutarh, Suetoniu, Appian și Dio Cassius.¹ Aceștia și-au scris lucrările după 130, 140, 160 și 230 de ani de la moartea celor doi îndrăgostiți. Regăsim însă și anumite referiri ale contemporanilor cuplului în scrisorile și în discursurile pline de elocință ale lui Cicero, cât și în poemele lui Vergiliu și Horațiu, dar și în inscripțiile și portretele de pe monede sau monumente. Toate aceste surse sunt influențate de propaganda lui Octavian, deși Plutarh și Suetoniu au recurs la dovezi și informații mult mai

¹ Fiecare dintre autorii clasici are propriul său stil, punând accentul pe anumite aspecte. De exemplu, Plutarh are tendința de a compara ținuta morală a personajelor și de a ne oferi o poveste frumoasă; Dio Cassius creează secvențe elaborate și impresionante, fie sub forma unor discursuri, fie sub forma unor scene de luptă; iar Appian se concentrează asupra aspectelor militare. Lăsându-i la o parte propriile convingeri, Cicero – un martor incontestabil și valoros al evenimentelor din vremea aceea – ne oferă o perspectivă extraordinară asupra personajelor și schimbărilor survenite pe scena politică și care au dus la formarea celui de al Doilea Triumvirat. Glumele și vorbele sale de duh sunt la fel de proaspete astăzi ca și odinioară. Lucrarea lui Michael Grant – *Greek and Roman Historians* – reprezintă o sursă inestimabilă de inspirație pentru orice autor, oferindu-ne o analiză amănunțită a motivațiilor și a ciudățeniilor istoricilor antici. Biografia lui Anthony Everitt, *Cicero*, este, de asemenea, o lucrare extraordinară.

diversificate, favorabile celor doi îndrăgostiți. De exemplu, Plutarh se bazează pe mărturiile medicului Cleopatrei, pe amintirile familiei lui, transmise din generație în generație, sau pe dovezile obținute în timpul călătoriilor sale în Egipt. Suetoniu a apelat la o gamă largă de anecdote, unele chiar vulgare, izvorâte din bârfele contemporanilor. Așa cum se întâmplă în cazul istoriei antice, în special în cazul femeilor, există multe lucruri nespuse cărora nu avem altceva de făcut decât să le conferim propria noastră interpretare. Pe de altă parte, sursele se contrazic adesea unele pe celelalte, contrazicându-și uneori chiar și propriile informații.

În ciuda ambiguităților, contradicțiilor sau omisiunilor, aceste izvoare ne conturează o parte din personalitatea, motivația sau dorințele lui Antoniu și ale Cleopatrei, ajutându-ne să ne facem o imagine cât mai echilibrată asupra relației lor furtunoase, pasionale și tragice. Această carte încearcă să descopere adevărul ascuns în spatele miturilor și legendelor ce învăluie cea mai frumoasă poveste de dragoste din istoria omenirii. Astfel, povestea tragică de dragoste dintre Antoniu și Cleopatra este analizată în contextul epocii protagoniștilor și relațiilor personale și politice cu Iuliu Cezar și Octavian.

Există multe similitudini între lumea antică și cea contemporană – relațiile dintre Orient și Occident, natura imperiului, exploatarea bogățiilor Orientului Mijlociu, mascarea ambițiilor personale în spatele conceptului de libertate, folosirea documentelor falsificate ori denaturate sau chiar distrugerea lor, stabilirea unor relații speciale, forme constituționale și subterfugii juridice, invocate sau ignorate, în funcție de interesele părților implicate, expunerea vieții private în scopuri politice, nepotismele și ambițiile personale. Dar mai presus de toate acestea, rămân pasiunile conducătorilor puternici și efectul pe care ele l-au avut de-a lungul timpului asupra imaginației, istoriei și culturii noastre.